

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 343.231.2:355.1(477)

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КОМАНДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, СПІВУЧАСТІ ТА ПРИЧЕТНОСТІ ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КОМАНДИРІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Аліна Бориславська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000
e-mail: a.boryslavska@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-3475-3294*

Досліджено співвідношення інститутів співучасті, причетності та командної відповідальності в кримінальному праві України в контексті імплементації положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Розглянуто основні доктринальні підходи до визначення складу та меж співучасті у злочині, а також особливості притягнення до відповідальності військових командирів за дії підлеглих. Показано, що командна відповідальність не є різновидом співучасті, а становить самостійний інститут, який відображає невиконання обов'язку запобігати або припинення злочинів підлеглих. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання для забезпечення ефективного переслідування міжнародних злочинів і водночас збереження принципу індивідуальної відповідальності та гарантій справедливого покарання командного складу.

Ключові слова: командна відповідальність, співучасть, причетність, міжнародні злочини, військові командири.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2025.81.124>

Постановка проблеми. Проблема кримінальної відповідальності військових командирів за міжнародні злочини, вчинені їхніми підлеглими, набула особливої гостроти в умовах збройної агресії проти України. Імплементація положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду та запровадження у Кримінальному кодексі України ст. 31-1 активізували дискусію щодо місця командної відповідальності в системі кримінально-правових інститутів. Специфіка чинного в Україні кримінального законодавства зумовлює потребу у відмежуванні командної відповідальності передусім від співучасті та причетності, оскільки ці інститути мають спільну ознаку – наявність кількох суб'єктів, поведінка яких впливає на вчинення кримінального правопорушення, проте вони ґрунтуються на різних правових засадах і відображають різну природу відповідальності.

Актуальність теми. До включення до Кримінального кодексу України спеціальної ст. 31-1 «Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників» у 2024 р. [1] національне законодавство не містило чіткого нормативного закріплення інституту командної відповідальності. Внаслідок цього кваліфікація дій командирів або начальників, які не запобігли вчиненню кримінальних правопорушень підлеглими,

здійснювалася за загальними положеннями про співучасть або службову недбалість. Імплементация в національне кримінальне законодавство положень про командну відповідальність відбулось у ході виконання Україною міжнародних зобов'язань, зокрема за Римським статутим Міжнародного кримінального суду (ст. 28), який покладає на військових командирів і цивільних керівників обов'язок запобігати злочинам, вчинених підлеглими, і притягати їх до відповідальності в разі невиконання цього обов'язку. Україна, прагнучи гармонізувати кримінальне законодавство з міжнародним гуманітарним правом і забезпечити ефективну відповідальність за міжнародні злочини, була змушена усунути цю прогалину.

Заразом Кримінальний кодекс України виходить із принципу індивідуальної відповідальності, що виключає покладення кримінальної відповідальності на особу лише через її службове становище чи формальне підпорядкування. Водночас міжнародне право (зокрема, ст. 28 Римського статуту Міжнародного кримінального суду) допускає відповідальність командира не за власний умисел на вчинення злочину, а за неналежне здійснення ним функцій контролю, запобігання, переривання та/або повідомлення про вчинення злочину його підлеглими.

Стан розробки теми в кримінально-правовій науці. Проблематика співучасті досліджувалася низкою українських учених, зокрема В. Бурдіним, І. Гринихою, Н. Мирошниченко, О. Бахуринською, І. Давидович, К. Задоя, В. Ткаченко, Н. Шульженко. Проблематика командної відповідальності досліджувалася Н. Антонюк, А. Мірошниченко, М. Пашковським, А. Вознюком, І. Колотухою, О. Квашею, К. Задоя, Н. Федорович, І. Чугуніковим. Серед зарубіжних дослідників, які зробили вагомий внесок у розвиток концепції командної відповідальності, варто назвати Джемі Алана Вільямсона, Нікола Бріос-Сміта, Нікола Нізіньскі. В їхніх працях розроблено міжнародно-правові стандарти індивідуалізації відповідальності за злочини, що вчиняються у межах ієрархічних структур.

Метою цієї статті є дослідження змісту та співвідношення інститутів командної відповідальності, співучасті й причетності в кримінальному праві України та їхнє розмежування з урахуванням міжнародних стандартів відповідальності військових командирів.

Виклад основного матеріалу. В доктрині виокремлюються щонайменше три позиції щодо природи ст. 31-1 у системі кримінального права:

1) вона ближча до причетності у формі потурання (у ст. 31-1 Кримінального кодексу України не йдеться про співучасть, оскільки командній відповідальності не притаманні ні суб'єктивні, ні об'єктивні ознаки співучасті) (Н. А. Федорович, В. М. Киричко) [16, с. 288–294];

2) ст. 31-1 КК України виконує складну функцію – поєднує у собі ознаки співучасті та причетності, створюючи «гібридний» інститут, спрямований на забезпечення комплексної кримінально-правової оцінки поведінки осіб, які так чи інакше сприяють учиненню кримінальному правопорушенню (К. Задоя) [8];

3) конструкція ст. 31-1 КК України дозволяє зробити висновок, що вона суттєво відрізняється і від причетності, і від спільної участі (І. І. Чугуніков) [17, с. 349].

Ця доктринальна невизначеність зумовлює актуальність дослідження співвідношення між інститутами співучасті, причетності та командної відповідальності.

Інститут співучасті в кримінальному праві є одним з основних механізмів індивідуалізації відповідальності за колективні форми кримінально-протиправної діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 26 КК України, співучасть визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення [9].

Традиційно в доктрині виділяють об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті. Об'єктивний аспект співучасті полягає у вчиненні одного й того самого кримінального правопорушення кількома суб'єктами, тобто у множинності осіб, які спільно беруть участь у кримінально-протиправній діяльності. Відповідно до законодавчого визначення, «участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення» характеризується двома головними елементами: *кількісною ознакою* – наявністю двох або більше учасників, та *якісною ознакою* – спільністю їхніх дій, що свідчить про узгодженість поведінки.

Суб'єктивні ознаки співучасті, своєю чергою, відображають *умисний характер спільної діяльності суб'єктів*, що виражається у законодавчих формулюваннях «умисна спільна участь» та «участь в умисних кримінальних правопорушеннях» [6, с. 427]. Тобто суб'єктивний аспект передбачає усвідомлення спільності дій і спільного кримінально-протиправного результату, а також бажання або свідоме допущення настання такого результату. Отже, співучасть можлива лише за наявності спільного умислу, який охоплює і власні дії кожного з учасників, і розуміння кримінально-протиправного характеру та наслідків спільного діяння.

Так, Баулін Ю. В., Борисов В. І. та Тютюгін В. І. підкреслюють, що співучасть – це особлива форма злочинної діяльності, яка передбачає наявність не лише єдиного злочинного *результату*, а й єдності *наміру* та *взаємодії* між співучасниками [2, с. 212].

Поняття «єдність наміру» розуміють як узгоджене психічне ставлення співучасників до вчинення одного й того самого кримінального правопорушення, що передбачає спільне усвідомлення ними протиправного характеру діяння, готовність до його реалізації та передбачення можливих наслідків. Така єдність може формуватися як у формі попередньої змови, коли спільний умисел виникає до початку кримінально-протиправної діяльності, і у формі ситуативної згоди, що виникає безпосередньо під час її вчинення. В обох випадках вона забезпечує розподіл ролей між учасниками, взаємозумовленість їхнього внеску в реалізацію злочину та передбачуваність спільного результату, що слугує необхідною передумовою для констатації спільного умислу і, відповідно, співучасті в кримінальному правопорушенні.

Як зазначає І. М. Гриниха, «спільність участі у кримінальному правопорушенні» – це діяльність співучасників, коли кожен суб'єкт своїми діями (чи бездіяльністю) робить свій «внесок» у вчинення кримінального правопорушення. Вони діють у взаємозв'язку і об'єднаними зусиллями досягають кримінально-протиправного результату» [6, с. 428].

На рівні законодавства види співучасників визначені у ст. 27 КК України: виконавець (співвиконавець), організатор, підбурювач та пособник. Ієрархія ролей не означає жорсткої підпорядкованості, оскільки вирішальним є фактичний (реальний) внесок кожного учасника у досягнення кримінально-протиправного результату.

Участь командира може проявлятися у різних формах: а) у формі безпосереднього вчинення діяння (виконавство), б) через управлінсько-координаційну діяльність (організація), с) інтелектуальне спонування (підбурювання) або d) матеріально-інформаційне сприяння (пособництво). Для забезпечення принципу особистої відповідальності важливо враховувати межі передбачуваності наслідків для кожного співучасника, зокрема у випадках відхилення від домовленого плану або «ексцесу виконавця». У таких ситуаціях відповідальність інших співучасників може бути обмежена діями, охопленими їхнім умислом.

Застосовуючи інститут співучасті для кваліфікації діянь військових командирів за міжнародні злочини, скоєні їхніми підлеглими (у випадках, коли такі кримінальні

правопорушення були скоєні не за наказом командира), судам та органам досудового розслідування доводиться вдаватися до розширеного тлумачення інституту співучасті, кваліфікуючи бездіяльність командира як причетність або форму співучасті в кримінальному правопорушенні підлеглого. Враховуючи те, що командна відповідальність виникає не через віддання командиром наказу (тобто не через намір брати участь у кримінальному правопорушенні), а через неналежне виконання службових обов'язків або недбале ставлення до обов'язку контролю за підлеглими, такий підхід залишає невирішеною проблему ключової ознаки співучасті – **наявності умислу на спільне вчинення кримінального правопорушення**.

Отож В. Навроцький схиляється до думки, що оптимальною моделлю, за якою має наставати кримінальна відповідальність агресії РФ проти України, є модель кримінально-правової кваліфікації дій учасників злочинної організації [12, с. 196–205].

Злочин визнається вчиненням злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництвом чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування і самої злочинної організації, і інших злочинних груп [5, с. 110].

Утворення організованої групи чи злочинної організації розуміють як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання для заняття кримінальною діяльністю. Зазначені дії за своїм змістом близькі до дій з організації злочину і включають підшукування співучасників, об'єднання їхніх зусиль, детальний розподіл між ними обов'язків, складення плану, визначення способів його виконання. Проте основною метою організатора такої групи (організації) є утворення стійкого об'єднання осіб для заняття злочинною діяльністю, забезпечення взаємозв'язку між діями всіх учасників останнього, упорядкування взаємодії його структурних частин [13].

Тобто злочинна організація – це об'єднання, створене з метою вчинення злочинів, і сама мета її існування є злочинною (ст. 255 КК України). Водночас військове командування – це первинно легітимна структура, створена для виконання законних функцій оборони, управління та дисципліни, хоча вона і може вдаватися до скоєння злочинів, зокрема міжнародних. Організаційна побудова збройних сил не є злочинною за своєю природою, а командна відповідальність виникає не через участь у злочинному об'єднанні, а через бездіяльність, коли командир не виконує обов'язку запобігти злочинам підлеглих.

Окрім цього, у складі злочинної організації всі учасники поділяють спільний умисел на систематичне вчинення злочинів. Командна відповідальність настає навіть тоді, коли командир не знає про конкретний злочин або не схвалює його, але якщо він мав реальну можливість запобігти злочину і не скористався нею.

На думку І. І. Чугунікова, інститут командної відповідальності значно ближчий до причетності у формі «потурання» вчинення кримінального правопорушення, аніж до співучасті [17, с. 347–352]. Причетність до злочину охоплює сукупність діянь, пов'язаних із злочином, але таких, що не передбачають спільності умислу з його виконавцем (ця відсутність є визначальною ознакою причетності). До таких діянь традиційно відносять приховування, потурання, недонесення та інші форми поведінки, що перебувають у причинному чи функціональному зв'язку із вчиненням злочином [5].

У науковій літературі сформувалися різні підходи до розмежування причетності та співучасті, серед них можна виділити наступні.

Перший – підхід «чіткої межі». М. І. Бажанов наголошує, що співучасть завжди передбачає умисну спільну діяльність кількох осіб, які діють з єдністю умислу, тоді як причетність характеризується відсутністю такої єдності, а тому становить окремий інститут кримінального права [1, с. 218–249].

Другий — функціональний підхід. Як зазначає О. М. Лемешко, причетність до злочину – це умисна дія або бездіяльність, яка посягає на суспільні відносини у сфері попередження і припинення злочинів, учинена загальним або спеціальним суб'єктом, якому достовірно відомо про вчинений або підготовлюваний злочин, та полягає у заздальгідь не обіцяному приховуванні цього злочину, потуранні йому або недонесенні про нього [10, с. 41].

Третій – підхід «периферійних форм». Окремі автори пропонують розглядати причетність як периферійну форму кримінально-протиправної діяльності, яка дотикається до співучасті, але не зливається з нею через відсутність спільного умислу. Такий підхід корисний для практики відмежування, але не повинен підмінювати собою нормативну конструкцію співучасті [7, с. 189].

Аналізуючи співвідношення командної відповідальності та причетності, передусім варто звернути увагу на те, що остання фактично описує пасивний зв'язок із чужим кримінальним правопорушенням (приховування, недонесення, потурання тощо) і базується на факті обізнаності про злочин, але без обов'язку запобігти йому. Особа, причетна до кримінального правопорушення, не несе службового чи юридичного обов'язку діяти, тому її поведінка кваліфікується як морально й юридично засуджувана, але допоміжна. Водночас командна відповідальність виникає з факту невиконання спеціального обов'язку, що випливає з владно-службового статусу командира. Командир не просто «знає» або «бачить» кримінальне правопорушення підлеглих, він має обов'язок запобігти або припинити його. Тобто основою командної відповідальності є порушення юридичного обов'язку контролю, а не звичайна поінформованість.

Якщо подивитися на функціональне співвідношення причетності та командної відповідальності, то перша виконує допоміжну роль, дозволяє карати осіб, поведінка яких не охоплюється інститутом співучасті, але все ж становить суспільну небезпеку. Командна відповідальність натомість має самостійне превентивне та інституційне значення; її завдання полягає в тому, щоб гарантувати ефективний контроль у військовій ієрархії, забезпечити відповідальність не лише виконавців кримінальних правопорушень, а й тих, хто мав реальні можливості їх перепинити.

Тут варто зазначити, що проєкт нового КК України деталізує цю ідею, пропонує окремий склад «Потурання командира (начальника) вчиненню підлеглим злочину або неповідомлення про його вчинення», який конкретизує обов'язки командира й критерії відповідальності [15].

Видається, що дії військового командира можуть бути кваліфіковані як «опосередковане виконання» у разі, коли підлеглий не має власного умислу на вчинення кримінального правопорушення, або його воля повністю підпорядкована наказу командира (інакше йтиметься про співучасть). Тоді саме командир стає фактичним виконавцем, який реалізує кримінальне правопорушення через іншу особу, що діє без повного усвідомлення або під примусом. Але проблема полягає в тому, що у військових відносинах командир завжди впливає на дії підлеглих і може використовувати свої владні повноваження для реалізації кримінального правопорушення і безпосередньо (через наказ), і опосередковано (через відносини підпорядкування).

Отже, виникає питання: чи повинен командир у таких випадках нести відповідальність як співучасник, як опосередкований виконавець чи в межах командної відповідальності?

Відповідаючи на це питання, варто брати до уваги, по-перше, наявність чи відсутність наказу; по-друге, внутрішнє ставлення до нього підлеглого. Так, за наявності наказу, якщо підлеглий усвідомлює кримінально-протиправний характер наказу і добровільно його виконує, йдеться про співучасть, оскільки є єдність умислу командира та підлеглого. У випадку, якщо підлеглий не усвідомлює протиправності наказу, діє через примус чи страх, тоді дії командира мають кваліфікуватися як опосередковане виконання, оскільки кримінальне правопорушення фактично вчинено його волею через іншу особу. Якщо ж підлеглі самостійно вчиняють кримінальне правопорушення, а командир не запобіг, хоча мав і міг цьому запобігти, тоді застосовується командна відповідальність.

Такий підхід узгоджується з міжнародними стандартами кваліфікації відповідальності командирів, зокрема ст. 25 та 28 Римського статуту МКС, в яких містяться підстави для настання індивідуальної кримінальної відповідальності військових командирів та інших начальників за злочини, вчинені підлеглими: якщо командир знав або з огляду на обставини повинен був знати про їх підготовку чи вчинення і не вжив усіх необхідних і розумних заходів для запобігання, припинення або повідомлення компетентним органам [11, с. 75].

Водночас ця конструкція не є альтернативною загальним підставам кримінальної відповідальності, вона інтегрується у традиційну модель індивідуальної вини, закріплену, зокрема, у ст. 25 Римського статуту (співвиконавство, підбурювання, пособництво, інші форми участі). Командна відповідальність є спеціальною нормою, яка деталізує обов'язок контролю за підлеглими та доповнює класичні форми співучасті, не замінюючи їх, а забезпечуючи повноту кримінально-правової оцінки поведінки командира.

Як зазначила І. М. Гриниха відповідальність за злочин підлеглого немає підстав розглядати і як кримінально-правовий наслідок опосередкованого вчинення злочину. Особа, що діє свідомо і волимо, і при цьому підлягає кримінальній відповідальності за скоєний нею злочин, не може бути своєрідним «знаряддям» злочину в руках командира чи іншого начальника. Навіть якщо останній не здійснює належного контролю умисно, сподіваючись на вчинення підлеглим такого злочину [6, с. 428]. Опосередковане виконання (опосередковане вчинення кримінального правопорушення) означає вчинення злочину через іншу особу, яка безпосередньо виконує об'єктивну сторону діяння, але не є самостійним суб'єктом злочину або діє без усвідомлення його злочинного характеру. Отож особа, яка використовує іншу людину як «знаряддя» злочину, визнається безпосереднім виконавцем (а не лише організатором чи підбурювачем).

У системі міжнародного кримінального права виділяють два головні критерії, які визначають настання відповідальності командира: стандарт обізнаності та стандарт реагування. Перший передбачає, що командир знав або повинен був знати про підготовку чи вчинення злочину підлеглими, виходячи з обставин та доступної йому інформації. Другий критерій стосується належного реагування і означає обов'язок вжити усіх необхідних та розумних заходів для запобігання, припинення або повідомлення про злочин компетентним органам у межах своїх повноважень [18, 19].

Поєднання цих двох елементів надає командній відповідальності самостійного юридичного змісту, трансформуючи бездіяльність командира в окремий злочин, що не зводиться до класичних форм співучасті. Якщо співучасть базується на спільному

умислі, то командна відповідальність ґрунтується на невиконанні позитивного юридичного обов'язку контролю, який є невід'ємною частиною статусу військового командира. В такий спосіб міжнародні стандарти формують особливу модель вини, яка поєднує елементи індивідуальної відповідальності з публічно-правовим обов'язком діяти в інтересах запобігання міжнародним злочинам.

Висновки. Міжнародні злочини, зазвичай, вчиняються військовослужбовцями, які перебувають у системі підпорядкування та виконують накази командирів чи інших начальників. Саме тому адекватне притягнення командирів до кримінальної відповідальності вимагає правильної кваліфікації дій кожного суб'єкта, з урахуванням характеру їхньої участі у вчиненні кримінального правопорушення або бездіяльності щодо його запобігання.

Включення до Кримінального кодексу України ст. 31-1 зумовило об'єктивну потребу чіткого розмежування командної відповідальності, співучасті та причетності, оскільки всі ці інститути стосуються поведінки кількох осіб у межах одного кримінального правопорушення, проте відрізняються своєю правовою природою. Враховуючи проведений аналіз, пропонується наступний підхід до їх співвідношення. У разі віддання наказу про вчинення кримінального правопорушення підлеглими йдеться про класичну модель співучасті, що ґрунтується на єдності умислу та спільності злочинної діяльності командира і виконавців. У випадку, якщо командир свідомо не втручався, достовірно знаючи про протиправну діяльність підлеглих, але утримався від припинення вчинення кримінального правопорушення – слід розцінювати як причетність у кримінальному правопорушенні. Натомість коли командир, не віддаючи протиправних наказів, володіючи інформацією про кримінальні правопорушення підлеглих, свідомо або з необережності не вжив необхідних заходів для їх недопущення чи реагування на наслідки – відповідальність настає за принципом командної відповідальності. Видається, що такий підхід дозволяє системно узгодити інститут співучасті, причетності з особливим видом кримінальної відповідальності командирів, який відображає підвищені стандарти належного контролю у військовій сфері та забезпечує відповідність національного законодавства міжнародним зобов'язанням України у сфері кримінальної юстиції та гуманітарного права.

Список використаних джерел

1. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник, 2-ге вид. Київ, 2005. С. 218–249. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Krym-Zagal.pdf.
2. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Загальна частина. Харків : Право, 2010. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2010/Ugolov-PravoZag.pdf.
3. Киричко В. М. Імплементція положень римського статуту міжнародного кримінального суду до кримінального кодексу України: результати і перспективи. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 2(22). С. 1–52. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.-2024.22.315947>.
4. Висновок на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>.
5. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина. Конспект лекцій. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api-core/bitstreams/e17065a4-ba35-4190-ac5f-0a951da5e6ce/content>.
6. Гриниха І. М. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. В. М. Бурдіна, В. І. Маркіна. Київ, 2025.

7. Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : монографія. Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2013. URL: <file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/DISSER%20%20Kvasha%20ost.doc.pdf>.
8. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2-х кн. / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Кн. 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. 824 с.
9. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
10. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. С. 41. URL: <file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/-diss.doc.pdf>.
11. Микієвич М., Навроцький В. Міжнародне кримінальне право : навч. посібник. Львів, 2024. С. 75. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8173/1/%2B%2B%2B-MiznarKryminPravo-MAKET-2.pdf>.
12. Навроцький В. Конструкція кримінальної відповідальності рф, її очільників та їх клевретів за напад на Україну. Українська кримінальна юстиція в умовах війни. *Матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції 9–11 червня 2022 року*. С. 196–205. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fbd5002d-3434-41fd-a13c-fddef6838208/content>.
13. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України. № 13 від 23.12.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>.
14. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України № 4012-IX від 09 жовтня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n10>.
15. Текст проекту КК України станом на 21.07.2025 рік. URL: <https://newcriminalcode.-org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf>.
16. Федорович Н. А. Правова природа командної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. Вип. 89. Ч. 3. С. 288–294. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/336710/325322>.
17. Чугуніков І. І. Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників: проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал* № 4/2025. С. 349. URL: http://lsej.org.ua/4_-2025/83.pdf.
18. *International Committee of the Red Cross (ICRC). Command Responsibility and Failure to Act*. Geneva: ICRC, 2018. Available at: https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_-list/command-responsibility-icrc-eng.pdf.
19. *The Practical Guide to Humanitarian Law. Duty of Commander*. Geneva: Médecins Sans Frontières, 2016. Available at: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/duty-of-commanders/>.

References

1. Bazhanov, M. I. (2005). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* : pidruchnyk : 2-nd vyd. Kyiv, 218–249. Retrieved from https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Krym-Zagal.pdf.
2. Baulin, Yu. V., Borysov, V. I., Tiutiuhin, V. I. (2010). *Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna*. Kharkiv : Pravo, 212. Retrieved from https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/-KNIGI-2010/UgolovPravoZag.pdf.

3. Kyrychko, Vasyl. (2024). Implementation of the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court to the Criminal Code of Ukraine: results and prospects. *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 2, 1–52. 10.21564/2311-9640.2024.22.315947.
4. *Vysnovok na projekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (kontrolnyi tekst stanom na 30.01.2023 r.)*. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>.
5. Vozniuk, A. A. (2016). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : konspekt lektsii. Natsionalna akademii vnutrishnikh sprav*. Kyiv, 110. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e17065a4-ba35-4190-ac5f-0a951da5e6ce/content>.
6. Hrynykha, I. M. (2025). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : pidruchyky / za zah. red. V. M. Burdina, V. I. Markina*. Kyiv, 427.
7. Kvasha, O. O. (2013). *Spivuchast u zlochyni: sutnist, struktura ta vidpovidalnist : monohrafiia. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho*. Kyiv. Retrieved from file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/DISSER%20%20Kvasha%-20ost.doc.pdf.
8. *Kryminalne pravo. Zahalna chastyna (Ukrainsko-yevropeiskii studii) : pidruchnyk: u 2 kn. / za red. O. O. Dudorova, A. A. Stryzhevskoi*. Kn. 1. *Vstup do kryminalnoho prava Ukrainy. Vchennia pro kryminalne pravoporushennia*. Kyiv : Vydavnytstvo «Norma prava», 2025.
9. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
10. Lemesko, O. M. (2001). *Kryminalno-pravova otsinka poturannia vchynenniu zlochynu : dys. ...kand. yuryd. nauk: 12.00.08*. Kharkiv, 41. Retrieved from file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/diss.doc.pdf.
11. Mykiiievych, M., Navrotskyi, V. (2024). *Mizhnarodne kryminalne parvo : navchalnyi posibnyk*. Lviv, 75. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/-8173/1/-%2B%-2B%2BMiznarKryminPravo-MAKET-2.pdf>.
12. Navrotskyi, V. *Konstruktivna kryminalnoi vidpovidalnosti rf, yii ochilnykiv ta yikh klevretiv za napad na Ukrainu. Ukrainska kryminalna yustytisia v umovakh viiny. Materialy VIII (XXI) Lvivskoho forumu kryminalnoi yustytisii 9–11 chervnia 2022 roku*, 196–205. Retrieved from <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fbd5002d-3434-41fd-a13c-fddef6838208/content>.
13. *Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy Pro praktyku rozghliadu sudamy kryminalnykh sprav pro zlochyny, vchyneni stitkymy zlochynnymy obiednanniamy : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy No. 13 (23.12.2005)*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>.
14. *Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy u zviazku z ratyfikatsiieiu Rymskoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu ta popravok do noho : Zakon Ukrainy No. 4012-IX (09 zhovtnia 2024 roku)*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n10>.
15. *Tekst projektu KK Ukrainy stanom na 21.07.2025 rik*. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-projekt-kk-21-07-2025.pdf>.
16. Fedorovych, N. A. (2025). The legal nature of command responsibility. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 89, 3, 288–294. Retrieved from <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/336710/325322>.
17. Chuhunikov, I. I. (2025). *Kryminalna vidpovidalnist viiskovykh komandyriv, inshykh osib, yaki faktychno diut yak viiskovi komandiry, ta inshykh nachalnykiv: problemni pytannia. Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*, 4, 349. Retrieved from http://lsej.org.ua/4_2025/-83.pdf.

18. International Committee of the Red Cross (ICRC). *Command Responsibility and Failure to Act*. Geneva: ICRC, 2018. Retrieved from https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/command-responsibility-icrc-eng.pdf.
19. The Practical Guide to Humanitarian Law. *Duty of Commanders*. Geneva: Médecins Sans Frontières, 2016. Retrieved from <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/duty-of-commanders/>.

ISSUES SURROUNDING THE DIFFERENTIATION BETWEEN COMMAND RESPONSIBILITY, COMPLICITY, AND INVOLVEMENT IN BRINGING MILITARY COMMANDERS TO JUSTICE UNDER UKRAINIAN CRIMINAL LAW

Alina Borislavska

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str. Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: a.borislavska@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-3475-3294*

The article examines the relationship between the institutions of complicity, involvement, and command responsibility within Ukrainian criminal law, considering the current context of armed aggression against Ukraine and the ongoing alignment of national legislation with the Rome Statute of the International Criminal Court. It aims to clarify the conceptual boundaries and legal nature of these institutions, their connection within the broader system of criminal participation, and the distinctive features that define the scope and limits of criminal liability for military commanders regarding crimes committed by their subordinates. Drawing on the doctrinal approaches of Ukrainian and international scholars, the article analyses both the objective and subjective elements of complicity and command responsibility, emphasising the importance of differentiating between collective participation in crime and a command's individual failure to prevent or suppress criminal acts.

Particular attention is given to the recognition of command responsibility as a distinct legal concept, separate from complicity and involvement. It reflects a commander's duty to act – a positive obligation arising from their position of authority. Unlike complicity, command responsibility does not require a shared intent or purpose between the superior and the direct perpetrators; instead, it is based on the failure to exercise control, supervision, or take preventive measures that could have stopped or reduced the commission of international crimes. The article shows that this form of liability, based on the duty to act, is vital for ensuring accountability for crimes committed by subordinates without breaching the principle of personal culpability and individual responsibility.

A separate focus is placed on the legal meaning and doctrinal implications of Article 31-1 of the Criminal Code of Ukraine, introduced in accordance with Articles 25 and 28 of the Rome Statute. This provision formalises the concept of command responsibility within domestic criminal law, establishing a legal mechanism for prosecuting war crimes and crimes against humanity committed during international armed conflicts. The article contends that Article 31-1 not only ensures Ukrainian legislation aligns with international criminal law standards but also acts as a guarantee of justice for victims of war crimes and as a safeguard against collective or vicarious liability.

The research findings hold both theoretical and practical importance. Theoretically, they help refine the Ukrainian doctrine of criminal participation and clarify command responsibility as a distinct form of omission-based liability. Practically, the conclusions are significant for the

investigation and prosecution of international crimes by Ukrainian law enforcement authorities, as well as for judicial interpretation aimed at aligning national jurisprudence with international standards. The study ultimately highlights that the practical application of command responsibility in Ukraine is essential for ensuring accountability for grave violations of international humanitarian law and for strengthening the rule of law amid modern warfare.

Keywords: command responsibility, complicity, involvement, international crimes, military commanders.

*Стаття: надійшла до редакції 25.09.2025
прийнята до друку 21.10.2025*